

LYNSEY ADDARIOVÁ

TO JE TO, CO DĚLÁM

LÁSKA A VÁLKA VE FOTOGRAFII

MEMOÁRY DRŽITELKY PULITZEROVY CENY

To je to, co dělám

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.xyz.cz
www.albatrosmedia.cz

x·y·z

NAKLADATELSTVÍ

Lynsey Addariová

To je to, co dělám – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA a.s.**

LYNSEY ADDARIOVÁ

TO JE TO, CO DĚLÁM

ŽIVOT LÁSKY A VÁLKY

MEMOÁRY DRŽITELKY PULITZEROVY CENY

Lynsey Addariová

TO JE TO, CO DĚLÁM

ŽIVOT LÁSKY A VÁLKY

Pro Paula a Lukase, mé dvě lásky

Copyright © 2015 by Lynsey Addario

Translation © Dana Chodilová, 2018

Photos: Autorkou fotografií je Lynsey Addariová až na tyto výjimky:

Příloha 1: strany 4-5 © Bryan Denton; strany 6-7 s laskavým souhlasem autorů;

Příloha 3: strana 2 Photo by Chang W. Lee/The New York Times/Redux;

strana 14 nahoře © Bruce Chapman; strany 22-23 © Landon Nordeman;

strana 27 dole Publicly distributed handout, courtesy of Associated Press

Cover image © Lynsey Addario

© NAKLADATELSTVÍ XYZ, 2018

ISBN tištěné verze 978-80-7597-144-9

ISBN e-knihy 978-80-7597-202-6 (1. zveřejnění, 2018)

ÚVOD

ADŽEDÁBÍJA, LIBYE, BŘEZEN 2011

V dokonalém světle průzračně jasného rána jsem stála před šedivou betonovou nemocnicí poblíž Adžedábíje, městečka na severním pobřeží Libye, víc než pět set mil vzdáleného od Tripolisu. S hrstkou dalších žurnalistů jsme si prohlíželi auto, zasažené během ranního bombardování. Zadní okno bylo vyražené, lidské ostatky rozmetané po celém sedadle. Na místě spolujezdce ležel kus mozku, úlomky lebky se zaryly do plata v zavazadlovém prostoru. Pracovníci nemocnice v bílých uniformách pečlivě sbírali, co zbylo, a ukládali to do pytle. Zvedla jsem si fotoaparát k očím, abych zachytila to, co už mnohokrát předtím, ale nakonec jsem si to rozmyslela, ustoupila a dala příležitost kolegům. Ten den toho na mě bylo moc.

Byl březen roku 2011, začátek arabského jara. V Tunisku a Egyptě vypukly nečekaně vášnivé a vítězné revoluce proti dlouholetým diktátorům, miliony prostých lidí křičely a tančily na ulicích na oslavu nově nabyté svobody. Pak se vzbouřili Libyjci proti svému tyranovi Muammaru Kaddáfimu. Byl u moci víc než čtyřicet let, podporoval teroristické skupiny po celém světě, přičemž mučil, zabíjel a nechával mizet své krajany. Kaddáfí byl prostě šílenec.

Do Tuniska a Egypta jsem se nedostala, tou dobou jsem byla služebně v Afghánistánu, a trápilo mě, že přicházím o tak historicky významné chvíle. Libyi jsem si už nemínila nechat ujít. Z revoluce se tu ale brzy stala občanská válka. Kaddáfího nechvalně známí brutální militanti vtrhli do vzbouřených měst, jeho letecké síly pálily na bojovníky v nákladácích. My reportéři jsme si nepřivezli ochranné vesty ani prilby, nečekali jsme, že je budeme potřebovat.

Rozezvonił se mi telefon, volal Paul, můj manžel. Během mých výprav do světa jsme se snažili udržovat kontakt aspoň jednou denně, ale v Libyi jsem málokdy chytila signál a už to bylo pár dní, co jsme spolu mluvili naposled.

„Ahoj, láske. Jak se máš?“ Volal z Nového Dillí.

„Jsem unavená,“ přiznala jsem. „Mluvila jsem s Davidem Furstem“ – to byl můj redaktor z *New York Times* – „a řekla jsem mu, že bych se chtěla tak do týdne stáhnout. Dneska odpoledne se vracím do hotelu v Benghází, zkusím tam zůstat, dokud neodjedu. Už potřebuju pryč.“ Snažila jsem se mluvit vyrovnaně. „Jsem utahaná. A mám takový špatný pocit, že se něco stane.“

Nelíčila jsem mu, jak se mi posledních několik rán nechtělo z postele, jak jsem otálela nad rozpustnou kávou, než jsme si s kolegy nachystali fotoaparáty a naložili zavazadla do aut. Při svých výpravách do válek jsem mívala dny, kdy jsem hýřila kuráží, a jindy zase, jako tady v Libyi, mě přepadl strach už při probuzení. Předě dvěma dny jsem předala jednomu kolegovi pevný disk s fotkami, aby ho doručil mé agentuře, kdybych nepřežila. Když nic jiného, zachrání se aspoň moje práce.

„Radši se honem vrať do Benghází,“ naléhal Paul. „Na svou intuici přece vždycky dáš.“

Když jsem přede dvěma týdny do Benghází dorazila, bylo to čerstvě osvobozené město, pro mě známá scéna, něco jako Kirkúk po Saddá-

mu Husajnovi nebo Kandahár po Tálibánu. Spálené domy, vyprázdňená vězení, paralelní vláda. Spokojená nálada. Jednoho dne jsem sledovala muže, kteří se shromáždili na vojenský výcvik. Připomínalo to parodii skupiny Monty Python: Libyjci stáli v pozoru v přesných útvarech, cvičili vojenský krok a užasle zírali na hromadu zbraní. Povstalci byli prostí lidé, doktoři, inženýři, elektrikáři, hodili na sebe, co měli doma ve skříních zeleného, případně kožené bundy a konversky, a naskákali na korby nákladáků naložených raketomety Kaťuša a protitankovými granátomety. Někteří vlekli zaprášené kalašnikovy, další svírali lovecké nože, jiní neměli vůbec nic. Jakmile se rozjeli po pobřežní silnici směrem k hlavnímu městu Tripolis, pořád ovládanému Kaddáfím, nasedli žurnalisté do svých hranatých čtyřdveřových sedánů a následovali je do míst, která se měla stát frontovou linií.

Putovali jsme s povstalci, sledovali je, jak nakládají munici, a čekali. Jedno z prvních rán na tom opuštěném pásu silnice se nám najednou snesl nad hlavy bojový vrtulník a spustil palbu, kropil nás všechy bez rozdílu. Skupina bojovníků pálila kalašnikovы do vzduchu, jeden chlapík hodil po vrtulníku kamenem, jiný se s očima plnými hrůzy rozběhl k písčné vlně. Já se přikrčila za plechovou hradbou auta a vyfotografovala ho. Už mi došlo, že tohle bude úplně jiná válka.

Přední linie postupovala po holé silnici obklopené pískem, táhnoucím se až k modrému obzoru. Na rozdíl od válek v Iráku a Afghánistánu tu nebyly žádné bunkry, kam by se dalo skočit, žádné budovy, za kterými by se dalo schovat, žádné pancéřované terénní auto, kde by se člověk schoulil na podlážce. Jakmile jsme v Libyi slyšeli hukot ve vzduchu, zastavili jsme se, vzhledli, přikrčili se v očekávání střel nebo bomb a snažili se odhadnout, kam dopadnou. Někteří si lehli na záda, jiní si zakryli hlavy, další se modlili a hrstka lidí se prostě rozběhla, jen aby běžela, i když nebylo kam. Byli jsme tu neustále odhaleni rozlehlému středomořskému nebi.

Dělala jsem válečnou fotografskou už víc než deset let, absolvovala jsem válku v Afghánistánu, Iráku, Súdánu, Demokratické republice Kongo a v Libanonu. Nikdy jsem ale nezažila něco tak děsivého jako v Libyi. Fotograf Robert Capa jednou řekl: „Pokud nemáte dobré fotky, asi jste nebyli dost blízko.“¹ Pokud jste v Libyi nebyli dost blízko, neměli jste co fotit. A jakmile jste se blízko dostali, ocitli jste se v palebné linii. Ten víkend jsem zažila, jak řada nejlepších fotoreportérů v oboru, veteráni z Čečenska, Afghánistánu a Bosny, balí kufry skoro hned potom, co spadly první bomby. „Nestojí to za to,“ říkali. I mě občas napadlo *To je přece šílenost. Co to dělám?* Ale pak nastoupily dny, kdy jsem cítila známou vzpruhu a myslela si *Jsem přímo u toho, před očima se mi rozvíjí povstání. Sleduju tyhle lidi, jak jdou na smrt za svou svobodu. Dokumentuju osud desítky let utiskované společnosti.* Dokud vás nezraní, nestřelí nebo neunesou, věříte ve vlastní nedotknutelnost. A mně se už pár let nic nestalo.

Ostatní žurnalisté pomalu opouštěli scénu u nemocnice. Věděla jsem, že nastal čas vrátit se do přední linie. Z dálky k nám doléhaly zvuky války – ostřelování, protiletadlová palba, sirény sanitek. Nechtěla jsem, aby to Paul slyšel. „Zlato, musím jít. Brzo se uvidíme, lásko. Miluju tě.“

Už dávno jsem se naučila, že je kruté nechat vaše milované, aby se o vás strachovali. A tak jim říkám jenom to, co potřebují vědět: kde jsem, kam se chystám a kdy se vrátím domů.

* * *

¹ Klasik válečné fotoreportáže (1913–1954), narodil se v Budapešti, padl při výkonu své práce ve Vietnamu. Známa je jeho fotografie kulkou zasaženého španělského republikána přímo na frontě a tváře spojeneckých vojáků při invazi v Normandii focené zepředu. Poznámka redaktora.

Do Libye mě vyslal list *New York Times* spolu se třemi uznávanými novináři. S Tylerem Hicksem, fotografem a kamarádem, se kterým jsem (jaká náhoda!) vyrůstala v Connecticutu, s Anthonym Shadidem, pravděpodobně nejlepším reportérem pracujícím na Blízkém a Středním východě, a se Stephenem Farrellem, britsko-irským žurnalistou, který pracoval ve válečných zónách celá léta. Dohromady jsme měli za sebou zhruba padesát let zkušeností s prací na podobně strašlivých místech. Do země jsme se dostali ilegálně z Egypta stejně jako party jiných novinářů.

Opustili jsme nemocnici na předměstí a zamířili do centra Adžedábíje hledat frontovou linii. Anthony a Steve seděli v jednom autě a já s Tylerem ve druhém spolu s naším řidičem Mohamedem. V Libyi se dobrý řidič hledal těžko. Mohamed, univerzitní student s příjemnou tváří, tichým hlasem a mezírkou mezi předními zuby, nás vozíval ještě dlouho poté, co většina jiných řidičů ztratila odvahu. Bral tu práci jako svůj příspěvek k revoluci. Řidič jako Mohamed, napojený na síť svých kolegů a rebelů, nám pomáhal v rozhodování, kam jet a jak dlouho tam zůstat. Jeho rady často určovaly náš osud, byl pro nás neocenitelný.

Sunuli jsme se po prázdné silnici v centru města, chodník kousek od nás zasáhly dělové střely, šrapnely prošly všude kolem. Anthonyho a Steveův řidič najednou zastavil a začal vykládat jejich věci na chodník, rozhodl se skončit. Na frontové linii mu zastřelili bratra. Mohamed ani nemrkl, dojel k nim, naložil jejich výbavu a Anthony se Stevem se nacpali k nám. Neměla jsem z toho dobrý pocit. Reportéři ve válečných zónách jezdívají v konvoji dvou aut, kdyby jedno selhalo. A kdyby byl jeden vůz zasažen nebo napaden, utrpí méně lidí.

Čtyři žurnalisté v jednom autě, to zároveň znamenalo mnoho kohoutů na jednom smetišti a každý měl jinou představu o tom, co

dál. Za jízdy jsme s Anthonym, Tylerem a Stevem probírali míru nebezpečí. Mezi fotografie a novináři ve válečných zónách to tak chodí často, nekonečné dohadování o tom, kdo potřebuje co, kdo chce zůstat, kdo chce jít. Kdy máme dost zpravodajství a snímků, abychom přesně dokumentovali událost? Chceme vidět další boje, získat čerstvější novinky, podávat zprávy až do té nepoznatelné poslední vteřiny před zraněním, zajetím, smrtí. Jsme od přírody lační, vždycky chceme víc, než máme. Tam v autě jsme se shodli na tom, že budeme pracovat dál.

Adžedábíja bylo vzkvétající severoafrické městečko s narůžovělými, žlutými a světle hnědými domy s balkony a pestrými malovanými vývěsními štíty obchodů v arabštině. Pár civilistů, kteří se nacházeli na ulicích, bylo na útěku. Postupovali odhodlaně, na hlavách si nesli své věci. Proti nám se směrem z města hnal nekonečný proud aut. Rodiny nacpaly dodávky a čtyřdveřové sedany až po okraj, ze zadních oken se sypany ven deky a oblečení. Některé rodiny se krčily pod celtami. Tam poprvé jsem v tomhle městě spatřila ženy a děti. V konzervativní společnosti, jako je ta libyjská, se ženy drží doma. Viděla jsem je jedině proto, že utíkaly, mířily na východ, zatímco ze západu se do města tlačily boje.

Cítila jsem, že nastal čas, abychom zmizeli i my. Exodus obyvatel města svědčil o jejich přesvědčení, že Adžedábíja padne do rukou Kaddáfího jednotek. Dorazily už? Věděli jsme, co by se s námi stalo, kdyby Kaddáfího muži objevili na povstaleckém území čtyři ilegální západní novináře. Ve veřejných projevech hlásal, že všichni žurnalisté ve východní Libyi jsou zvědové a teroristé, a budou-li dopadeni, čeká je smrt nebo vězení.

Vrátili jsme se k nemocnici za ostatními žurnalisty zjistit počet obětí probíhající bitvy. Anthony, Steve a Tyler šli dovnitř získat telefon nějakého libyjského doktora, aby mu pak večer mohli za-

volat z Benghází a dozvědět se konečný počet obětí za ten den. Reportéři nutně potřebovali mít své zdroje ve městě, pro případ, že by moc přešla do jiných rukou a my už se zpátky nedostali. Já zůstala na druhé straně silnice naproti nemocnici a fotografovala utíkající Libyjce.

Na chodníku se mnou stál i jeden francouzský fotograf, kterého jsem znala z Iráku a Afghánistánu, domlouval si další postup s několika krajany. Mluvili tichými vážnými hlasy s nádechem sarkasmu, jímž novináři maskují nervozitu. Francouzští žurnalisté jsou pověstní nebojsově a šilenci. Koluje vtip, že pokud jste v bitevní zóně a vidíte prchající francouzské zadky, je s vámi konec.

Laurent Van der Stockt, pověstný odvážný válečný fotograf, který pokrýval většinu velkých konfliktů za poslední dvě desetiletí – dvakrát ho na frontové linii postřelili a jednou ho zasáhla střepina z minometu –, hleděl na dlouhou řadu aut odjíždějících z města.

Obrátil se ke mně. „Mizíme,“ oznámil mi. „Je načase vrátit se do Benghází.“ To znamenalo, že se rozhodli stáhnout a odjet do města, vzdáleného sto mil a dvě hodiny cesty. Dnes tady skončili, Laurent usoudil, že snímky za to riziko nestojí. Situace se jim zdála příliš nebezpečná.

V hrůze jsem sledovala, jak se cpou do aut, ale kolegům jsem neřekla nic. Nechtěla jsem působit jako zbabělec nebo vystrašená ženská, která brání mužům v práci. Tyler, Anthony i Steve strávili ve válečných zónách víc než deset let, věděli, co dělají. Možná jsem ten den nedovedla správně posoudit situaci. Jeli jsme dál do Adžedábíje, já vyhlížela z okénka a pokoušela se nějak uklidnit. Z mešit po městě se táhlo volání k modlitbám.

Kolem nás proudila auta. My jediná jsme jeli opačným směrem.

„Lidi, je načase zmizet,“ ozval se Steve a já vycítila, že jsem získala spojení ve strachu.

„Jo, taky bych řekla,“ přidala jsem se k němu.

Steveův hlas rozumu jsem uvítala, ale Tyler a Anthony nechali náš návrh bez odpovědi.

* * *

Dojeli jsme na kruhový objezd, Tyler a Anthony vystoupili a šli vy-
zpovídat nějaké vzbouřence. Někteří z nich sledovali nadcházející
dění s klidem, jiní pobíhali sem tam a stříleli do vzduchu. Já nevě-
děla, co dělat. Nechtěla jsem být tady ani tam a málem jsem nebyla
schopna ani zvednout fotoaparát k očím. Takové dny mají i ti nejzku-
šenější z nás, najednou nedovedeme vymyslet snímek, zachytit oka-
mžik. Strach mě ochromoval jako fyzický handicap. Naproti tomu
Tyler byl ve svém živlu, soustředěný a neúnavný. Představovala jsem
si, jaké snímky pořizuje, zatímco já, nemotorná, vylekaná, přicházím
o scény, mačkám spoušť moc pozdě.

Rozběhla jsem se za ním a vtom jsem zaslechla známé zasvištění
kulky. Vzhlédla jsem ke střechám. Kaddáfího odstřelovači už jsou ve
městě! Myslela jsem, že všem dojde vážnost situace, ale Anthony vza-
du popíjel čaj s hrstkou mužů vedle nákladáku s municí a spokojeně
klábosil arabsky. Se svými šedými vousy a břínkem vypadal starší než
na čtyřicet a něco. Oči mu vřele a přátelsky jiskřily, poslouchal Liby-
je, klidně pokuřoval cigaretu a při řeči rozkládal rukama, jako by se
bavil s přáteli někde u bazénu.

Ale Steve, který už zažil dva únosy – jednou v Iráku a jednou
v Afghánistánu –, vypadal vystrašený. Postával u našeho auta s Mo-
hamedem, jako by tím mohl ostatní popohnat. Místní kolem nás kři-
čeli „Qanas! Qanas!“ (Snajpr! Snajpr!).

Mohamed začínal ztrácet nervy. „Musíme jet do Bengházi,“ pro-
sil. Volal mu bratr a varoval ho, že do města ze západu pronikli Kad-

dáfiho muži. Přivolal nás všechny zpátky k autu a vyrazili jsme k východní bráně z města.

Po cestě k výjezdu požádal Tyler Mohameda, aby ještě jednou zastavil. Chtěl vyfotit skupinku vzbouřenců, kteří chystali protitankové granátometry. Mohamed neochotně zajel ke kraji cesty a Tyler vyskočil, poháněný nápořem adrenalinu, který jsem dobře znala – ten pocit uspokojení, když děláte něco, co si jiní netroufnou. Mohamed znova zavolal bratrovi, co je nového. Věděla jsem, že pokoušíme štěstí, když se tu zdržujeme i po tom varování, ale touha stáhnout se do bezpečí mi připadala jako strašná slabost. Kolegové by mi nikdy nevyčetli, že jsem zbabělec a neprofesionál. Zato já sama si moc dobře uvědomovala, že jsem jediná žena v autě, a nechtěla jsem být slabým článkem.

Vedle nás zastavil nějaký vůz. „Jsou ve městě! Jsou ve městě!“

„Tylere!“ houkl Mohamed, tvář zkřivenou strachem.

„Jedem!“ zaječel Steve. Tyler vyšplhal do auta a vyrazili jsme.

Předchozího večera jsem se se svým redaktorem Davidem dohodla, že mu v devět večer zavolám do New Yorku. Podívala jsem se na hodinky a vytočila číslo. Žádné spojení. Zkusila jsem to znova. Nic. Vytáčela jsem to znova a znova, mlátila do telefonu. Po chvíli jsem vzhledla od mobilu, zašílala do dálky a zachytila něco, co jsem neviděla celé týdny: provoz na silnici.

„To budou Kaddáfiho muži,“ hlesla jsem.

Tyler a Anthony zavrtěli hlavami. „Kdepak,“ zamítl to Tyler.

Za pár vteřin se ze zamlženého obzoru vyloupily malé olivové postavičky. Měla jsem pravdu.

Tylerovi to taky došlo. „Nezastavuj!“ křikl na řidiče.

Když se blížíte k nepřátelské kontrole, máte dvě možnosti, obě riskantní. Můžete zastavit, identifikovat se coby žurnalisté a doufat, že vás budou respektovat coby neutrální profesionály. Druhá možnost je prohnat se kolem a doufat, že po vás nezačnou pálit.

„Nezastavuj! Nezastavuj!“ ječel Tyler.

Ale Mohamed už zpomaloval a vystrčil hlavu z okénka.

„Sahafí! Média!“ zavolal na vojáky. Otevřel dveře auta, chystal se vystoupit a Kaddáfího vojáci se nahrnuli kolem. „Sahafí!“

Jediným plynulým pohybem se dveře rozletěly a Tyler, Steve a Anthony byli vyvlečeni ven. Okamžitě jsem si zamkla dveře a zabořila si hlavu do klína. Vzduchem otřásly výstřely. Když jsem vzhledla, nikde nikdo. Věděla jsem, že musím ven, běžet se schovat, ale nemohla jsem se pohnout. Obořila jsem se sama na sebe hlasitě, což dělávám, když mě nepřesvědčí můj vnitřní hlas: „Vylez z auta. Vylez. Utíkej.“ Přelezla jsem přes zadní sedadlo s hlavou dole, vykulila se z otevřených dveří, a sotva jsem se vyškrábala na nohy, ucítila jsem ruce nějakého vojáka, snažily se mi sebrat mé dva fotoaparáty. Čím víc tahal, tím víc jsem se bránila. Kolem svištěly kulky, u nohou se mi rozlétával prach. Rebelové spustili palbu na armádní kontrolu ze zadu, z míst, odkud jsme zrovna odjeli. Voják jednou rukou tahal foťák a druhou na mě mířil zbraní.

Potýkali jsme se tak deset nekonečných vteřin. Koutkem oka jsem viděla, jak Tyler uhání k přízemní betonové budově vpředu. Věřila jsem jeho instinktům. Předně se musíme dostat z palebné linie, teprve pak se můžeme s vojáky dohadovat o svém osudu.

Oželela jsem ledvinku a jeden fotoaparát a sevřela ten druhý, vytahovala z něj paměťové karty a upalovala za kolegy, kteří v chaosu palby taky unikli. Připadalo mi, že mám nohy z olova, oči jsem upírala do Anthonyho zad před sebou. „Anthony! Anthony, pomoz mi!“

Ale Anthony zakopl a padl na kolena. Vzhledl, jindy klidnou tvář zkroucenou panikou, můj křik nevnímal. Jeho nepřirozený výraz mě vyděsil víc než co jiného. Museli jsme se dostat za Tylerem, který měl náskok a zdálo se, že nejspíš unikne.

Nakonec se nám všem čtyřem nějak povedlo dorazit k budově kousek od cesty, chráněné před přestřelkou, zuřící za námi. Nedaleko stála libyjská žena s děckem v náruči, brečelo a jakýsi voják se ho snažil utěšit. Nás si nevšímal, věděl, že nemáme kam utéct.

„Uvažuju, že poběžím,“ nadhodil Tyler.

Zahleděli jsme se do dálky. Volná poušť se táhla do všech stran.

Za pár vteřin nás dostihlo pět vládních vojáků, mířili na nás a křičeli arabsky, hlasy plné nenávisti a adrenalinu, tváře jako masky vzteku. Příkázali nám, ať si lehne na tvář na zem, gestikulovali na nás. Hrklo v nás, měli jsme za to, že nadešla chvíle naší popravy. Pomalu jsme zalehli a žebrali o život.

Vtiskla jsem obličej do země, nabrala si do úst jemný prach, někdo mi stáhl ruce za záda a kopancem roztáhl nohy. Vojáci křičeli na nás i po sobě navzájem, mířili nám na hlavy a my čtyři s tichým odevzdáním čekali, až nás zastřelí.

Zalétla jsem pohledem k Anthonymu, Steveovi a Tylerovi, abych se přesvědčila, že jsme pořád tam, spolu a živí, a pak rychle shlédla zase zpátky do země.

„Ach, bože, ach, bože, ach, bože. Bože, prosím. Zachraň nás.“

Odlepila jsem pohled ze země a podívala se přes hlaveň vojákovi přímo do očí. Jediné, co mě napadalo, bylo prosit, ale pusou jsem měla vyschlou, jako by se mi sliny proměnily v hlínu. Slova jsem ze sebe musela ždímat.

„Prosím,“ zašeptala jsem. „Prosím.“

Čekala jsem na třesnutí zbraně, na konec života. Myslela jsem na Paula, na rodiče, na sestry a na své babičky, obě hodně přes devadesátku. Každá vteřina jako by měla své vlastní místo ve vesmíru. Vojáci po sobě dál úsečně pokřikovali, zbraně namířené na naše hlavy.

„Džavaz!“ křikl najednou jeden. Chtěli naše pasy a my jim je odevdali. Voják se sehnul a začal mě prohledávat, pátral, co mám při

sobě, vytahoval mi věci z kapes bundy: telefon, paměťové karty, pár bankovek. Jeho hbité ruce mi klouzaly po těle, přejely po mém druhém pasu, který jsem měla tajně zastrčený v pouzdru na peníze pod džínsy. Dostaly se k mým prsům. Zastavil se. A pak je stiskl, jako když dítě zmáčkne gumovou trumpetku.

„Bože, prosím. Ať mě neznásilní.“ Schoulila jsem se do klubíčka, jak jen to šlo.

Ale vojáka zaujalo něco jiného. Stáhl mi boty, šedé nike s jasně žlutými podrážkami, a já slyšela šustění, jak vytahoval tkaničky, a na chodidlech ucítila vzduch. Svázal mi kotníky k sobě. Nějakým hadrem mi stáhl zápěstí za zády a spoutal tak pevně, až mi znecitlivěla. Pak mě vtlačil obličejem do špinavé země.

Uvidím ještě někdy rodiče? Uvidím ještě Paula? Proč jen je takhle trápím? Dostanu zpátky fotoaparáty? Jak to přišlo, že jsem takhle skončila?

Vojáci mě vzali za ruce a za nohy a odnesli mě pryč.

* * *

Toho dne v Libyi jsem si kladla otázky, které mě trápí dosud: proč dělám tuhle práci? Proč riskuju život kvůli fotografii? Ani po deseti letech práce válečného zpravodaje si na to nedokážu pořádně odpovědět. Pravda je, že pro tuhle práci se hodí málokdo. Zjistíme to náhodou a postupně se to prohlubuje. Zachytíme záblesk tohoto neobvyklého života a výjimečné profese a chceme ji dělat dál, bez ohledu na to, jak je vyčerpávající, stresující a nebezpečná. Je to způsob obživy, ale působí to spíš jako odpovědnost nebo poslání. Dělá nás šťastnými, dává nám pocit užitečnosti. Stáváme se svědky historie a ovlivňujeme politiku. Ale platíme za to přemrštěnou cenu. Pokaždé, když se dozvím, že nějaký reportér zahynul během přestřelky, šlápl na minu a přišel o nohy, nebo byl unesen

a jeho rodina a přátelé trpí, ptám se sama sebe, proč jsem si vybrala tenhle život.

Netuším, proč jsem se stala válečnou fotografkou. Chtěla jsem cestovat, objevovat svět mimo Spojené státy. Zjistila jsem, že fotoaparát je příjemný společník. Otevřel mi nové světy a dal mi přístup k nejdůvěrnějším lidským chvilčkám. Objevila jsem výsadu vidět život ve vši jeho složitosti, nadšení z toho, že se každý den učím něco nového. Jakmile se ocitnu za hledáčkem fotoaparátu, nikde jinde v tu chvíli být nechci.

Ve svých dvaadvaceti letech v Argentíně jsem zjistila, že se svým milovaným koníčkem užívím – zpočátku jsem dostávala deset dolarů za fotografii. Jakmile jsem začala pracovat, nepůsobila už kariéra v oboru fotožurnalistiky jako tolik vzdálený sen. Otázkou bylo, jak v branži plné konkurence vyniknout. Fotila jsem na dohodu pro Associated Press v New Yorku, a jakmile jsem získala zkušenosti, sebrala jsem odvahu a vydala se do světa, nejprve na Kubu, pak do Indie, do Afghánistánu, do Mexico City. Zvykla jsem si na místa, která většinu lidí děsí, a čím víc cizích krajů jsem viděla, tím víc rostla má kuráž a zvědavost.

Coby fotoreportérka jsem si ještě pořád hledala cestu, když svět změnilý útoky jedenáctého září. Spolu se stovkami kolegů jsem byla svědkem invaze do Afghánistánu. Tehdy poprvé se mnozí z nás zapojili do příběhu, v němž hráli roli naši vojáci a naše bomby. Válka proti terorismu stvořila novou generaci válečných zpravodajů, a jak se stávala nespravedlivější, naše oddanost se prohlubovala. Cítili jsme povinnost ukázat světu pravdu a ten pocit odpovědnosti nám pohltil celý život. V předních liniích se z nás stala rodina, poznali jsme se navzájem prostřednictvím románků, svateb, rozvodů a smrtí. Dnes, když bojové operace v Iráku a Afghánistánu povětšinou ustaly, se nejčastěji setkáváme na svatbách a na pohřbech.

Když jsem začínala, honila jsem se za největšími, nejžhavějšími událostmi, ale postupem času jsem si začala vybírat. Vidím obrázky v novinách, časopisech, na internetu – uprchlické tábory v Dárfúru, ženy v Demokratické republice Kongo, zraněné veterány – a srdce mi poskočí. Najednou zas přetékám němou úzkostí a ten neklid znamená, že vím, že zas vyrazím do světa. Ta práce má svůj typický rytmus. Strávím dva týdny fotografováním žen umírajících na rakovinu prsu v Ugandě a v letadle domů už plánuju další úkol, maoistické rebely v indických džunglích. Po návratu domů do Londýna k manželu Paulovi a synu Lukasovi musím zpracovat zhruba osm tisíc snímků z Ugandy, zajít s Lukaselem do parku a možná probrat s vydavatelem další úkol v jižním Turecku.

Lidé se mě ptají, proč na taková místa jezdím, ale ptají se špatně. Pro mě nikdy nestojí otázka tak, jestli jet nebo nejjet do Egypta či Iráku či Afghánistánu. Problém je v tom, že nemůžu být na více takových místech současně.

Se svými objekty, s tisíci lidí, které jsem vyfotografovala, jsem sdílela radost z přežití, odvahu vzepřít se útisku, muka ze ztráty, houževnatost utiskovaných, brutalitu nejhorších a citlivost těch nejlepších. Celé roky udržuju vztahy s řidiči a zprostředkovateli, důvěryhodnými místními, na které spoléhám, že domluví schůzky, tlumočí rozhovory a orientují mě v cizí kultuře. Tlumočník, se kterým jsem pracovala před třinácti lety v Afghánistánu, se dnes může nečekaně objevit na schůzce v kanceláři Organizace spojených národů. Jsou stejnou součástí mého okruhu lidí jako kdokoli jiný, a když na jejich zemi dopadne další tragédie, cítím povinnost zjistit, jak se mají. Často mi píšou: „Přijedete, slečno Lynsey?“

Jistě, nebezpečí existují, a já zatím měla štěstí. Dvakrát mě unesli. Jednou jsem zažila vážnou autonehodu. Dva z mých řidičů zahynuli, když pro mě pracovali, a já se za ty dvě tragédie budu navždycky cítit

odpovědná. Zmeškala jsem narození dětí sester, svatby přátel, pohřby svých milých. Ztratila jsem se četným partnerům a četní partneři se ztratili mně. Celé roky jsem odkládala manželství a mateřství. Nějak se ale stalo, že jsem to přežila. Udržuju si vřelé a úžasné vztahy, dokonce jsem si našla manžela, který to všechno snáší. Stejně jako mnoho jiných žen mě po založení rodiny čekala těžká rozhodnutí. Snažím se udržovat vratkou rovnováhu role matky a role fotoreportérky. Ale věřím, jako jsem věřila odjakživa, že když budu dost tvrdě pracovat, pečovat a milovat ve všech oblastech života, vybuduju si a vychutnám naplněný život. Fotografování vytvořilo způsob, jakým se dívám na svět, naučilo mě dívat se za sebe a zachycovat svět kolem. Taký mě naučilo vážit si života, k němuž se vracím, když odložím fotoaparát. Díky své práci dovedu lépe milovat svou rodinu a smát se s přáteli.

Žurnalisté dokážou na svou profesi pět ódy. Někteří z nás jsou závislí na adrenalinu, někteří jsou snílci, někteří si ničí osobní život a ubližují těm, kdo je milují nejvíc. Tahle práce dovede člověka zničit. Zažila jsem, že se mnozí známí a kolegové po traumatu změnili k nepoznání, jsou vznětliví, nemohou spát, odcizili se přátelům. Ale po těch letech, kdy jsme ve světě viděli tolik utrpení, nám připadá absurdní přiznat, že šťastní, svobodní, úspěšní lidé jako my mohou také trpět. Cítíme se volněji na nejtemnějších místech než doma, kde život působí tak prostý a tak snadný. Neposloucháme vnitřní hlas, který nás nabádá, že je načase přestat dokumentovat život jiných lidí a začít si budovat ten svůj.

Ale pod tím vším jsou věci, které nás posilují a svádějí dohromady: výsada vidět na vlastní oči to, co jiní ne, idealistická víra, že fotografie dokáže zapůsobit na lidské duše, nadšení z vytváření umění a přispívání do světové databáze vědomostí. Když se vrátím domů a racionálně zvažuju rizika, rozhoduje se mi těžce. Ale jakmile se pustím do práce, najednou žiju a jsem to prostě já. To je to, co dělám. Jistě existují i jiné verze štěstí, ale ta moje je takhle.

ČÁST PRVNÍ:
OBJEVOVÁNÍ SVĚTA

CONNECTICUT
NEW YORK
ARGENTINA
KUBA
INDIE
AFGHÁNISTÁN

1. KAPITOLA

V NEW YORKU TI NIKDO DRUHOU ŠANCI NEDÁ

Má nejstarší sestra Lauren o mně ráda vypráví historku. Jednoho letního dne se celá naše rodina koupala v bazénu za domem. Mně byl teprve rok a půl a neuměla jsem plavat, a tak jsem stála tátovi na ramenou. Kolem nás se ráchaly mé tři starší sestry a máma. Zničehonic jsem se odrazila a skočila do vody. Sestry zůstaly celé paf. Táta řekl, že mě nechal, protože věděl, že to zvládnu. Vynořila jsem se s úsměvem.

Dům Addariových ve Westportu v Connecticutu byl přehlídkou transvestitů a lidí jako vystřižených ze skupiny Village People, hoto-
vový ráj pro lidi, které jinam nezvali. Mí rodiče, Phillip a Camille, oba kadeřníci, vedli úspěšný salon zvaný Phillip Coiffures a často si vodili domů své zaměstnance, klienty a přátele. Střelená Rose, jejich maniodepresivní bývalá pracovnice, si zapalovala jednu cigaretu od druhé a nesouvisle blábolila. Mexičan Veto, který se netajil s tím, že je gay – což byla na konci sedmdesátých let vzácnost –, na prosby mých sester usedal k pianu v obývacíku a mlátil do něj populární melodie. Když jsme se vracely ze školy, často nás zdravil Frank, kterému jsme říkaly Tetička Dax, převlečený za ženu a omotaný nadýchaným boa. V létě rodiče pozvali dva dýdžeje z Long Islandu a ti pouštěli nahrávky Donny Summerové a Bee Gees. Kolem bazénu se podáva-

ly talíře s jednohubkami, koktejly Bloody Mary a lahve vína, a taky prášky, marihuana a kokain. Občas se objevil zakaboněný strýček Phil ve svatebních šatech a z legrace uspořádal svatební obřad na trávníku. Nikdo jako by nikdy neodešel domů. Tehdy mě ani nenapadlo, že je na tom něco divného, tak to u nás prostě chodilo.

Byly jsme čtyři sestry jako schůdky, Lauren, Lisa, Lesley a já, vždy jen dva nebo tři roky od sebe. Já byla nejmladší a spoléhala jsem na Daphne, naši milovanou jamajskou chůvu, že mě zachrání, když mě Lisa a Lesley mlátily nebo mi polepovaly nos samolepkami. V našem domě vládl zmatek a neplatila žádná pravidla. Po dvorku se nám běžně prohánělo deset až patnáct pubertálních holek, vyjídaly z kuchyně nevyčerpatelné zásoby sladkostí a chipsů, nahé se koupaly v bazénu a nechávaly po sobě na trávě vlhké ručníky a spodní prádlo. Bylo nás slyšet po celé ulici, jak jsme vřískaly, když jsme si vytahovaly plavky, vtíraly si do zadku dětský olejíček a klouzaly se po velké modré skluzavce.

Máma a táta byli sluníčková a usměvavá dvojka. Nikdy jsem je neslyšela zvýšit hlas, zvlášť ne na sebe navzájem. On se nad mámou tyčil se svými sto osmdesáti dvěma centimetry a říkal jí „panenka“. Ona se každou chvíli s někým skamarádila a brala ho pod ochranná křídla. Na westportské hlavní ulici jsme neušly ani dva metry, aby nás nezastavil někdo z jejich klientů a nezažíval se mi do očí, jako bych snad měla tušení, kdo to je. „No ty jsi ale vyrostla! Pamatuju si na tebe, když jsi ještě byla takhle velká,“ rozplývali se a ukazovali si někam ke kolenům. Celý Westport mě viděl vyrůstat skrz máminy historky. Každý den mi někdo řekl, jakou mám *úúúžasnou* maminku.

Táta byl tišší a introvertní, dovedl promlouvat k jediné osobě celé hodiny – když už byl přinucen s někým mluvit. Většinu času trávil venku ve své růžové zahradě nebo v dvoupatrovém skleníku plném kapradin, strelicí, jasmínu, kamélií, gardénií a orchidejí. Když jsem ho hledala, stačilo jít podle dlouhé zahradní hadice ke kalužím vody,

které se sbíraly kolem odvodňovacích stružek na podlaze skleníku z červených cihel.

Nikdy jsem si neuvědomila, jak pracné je udržovat všechny ty květiny, protože to dělal s takovou radostí. I když ho čekalo deset hodin stříhání vlasů, zašel ještě předtím za svítání do skleníku a pečoval o své květiny, jako by každá z nich byla malé děcko. Sledovala jsem ho a pokoušela se pochopit, co ho na nich tolik zaujalo. Prováděl mě labyrintem obrovských květináčů a ukazoval mi miniaturní mandarinový stromek, vždycky obsypaný šťavnatým ovocem, nebo orchideje, vypěstované ze semínek objednaných z Asie a Jižní Ameriky. Pěstoval je v kůře, stejně jak rostou ve svém přirozeném prostředí deštných pralesů.

„Tohle je *Strelizia reginae*, známá taky jako „ptačí květina“,“ vykládal. „A tohle *Gelsemium sempervirens*, jasmínovec vždyzelený, a *Phaiopedilum fairrieianum* neboli orchidej střevíčník.“

Byla to pro mě španělská vesnice, nekonečný proud samohlásek a souhlásek, kterému jsem nerozuměla. Ale cítila jsem posvátnou úctu, že se vyzná v něčem tak cizím, a divila jsem se, že mu ta vyčerpávající práce přináší tak záhadné potěšení.

* * *

Sedmadvacátého září 1982, v mých osmi letech, nacpala matka mě a sestry do našeho karavanu, odvezla nás na parkoviště ke kadeřnictví a vypnula motor. Vybrala si to místo nejspíš proto, že kadeřnictví byl její druhý domov a pro ni a otce neutrální půda. „Váš táta odjel do New Yorku s Brucem,“ oznámila nám. „Už se nevrátí.“

Rozhodl se vyjít s pravdou ven a přihlásit se ke své orientaci.

Bruce, manažer oddělení designu u Bloomindale's, byl jeden z mnoha lidí, kteří u nás v domě pobývali. Začalo to tak, že se máma vypravila do Bloomingdale's najít někoho, kdo by navrhl zastínění tá-

tova skleníku. Přivezla Bruce ve svém dvoumístném mercedesu, aby si skleník prohlédl. Dorazil doprostřed typického odpoledne v domě Addariových: na sporáku několik hrnců jídla, rodina a přátelé povalující se kolem, hlasité řeči a smích. Teplo našeho rodinného krbu ho okamžitě nadchlo. „Bože můj!“ zvolal. „To je ale krásný dům!“

Bruce vyrůstal v rezervované rodině v Terre Haute v Indianě a naše rodinná pospolitost v italském duchu ho uchvátila. Byl charismatický, nadaný, hýřil barvami a s mámou byli brzy jedna ruka. Vyrazili spolu ven, na nákupy i do společnosti, jako by táta neexistoval. Naši Bruce poslali do kadeřnického kurzu, aby se naučil barvit vlasy, a vyhradili mu místo v našem domě, když se mu nechtělo vracet se domů do New Yorku. Čtyři roky u nás byl Bruce pečený vařený.

Otec se s ním sblížil až roku 1978, když společně něco vyřizovali pro mámu. Románek se táhl pár let, než otec dovedl sám sobě přiznat, že se zamiloval. Potlačoval svou homosexualitu od puberty. Jeho matka Nina dorazila roku 1921 na Ellis Island u New Yorku spolu s tisíci dalších italských přistěhovalců a všichni si s sebou přivezli své předsudky a konzervativní katolické názory. V padesátých a šedesátých letech se homosexualita považovala za duševní nemoc a byla nezákonná. Táta si dodnes myslí, že by ho matka dala do blázince, kdyby se přiznal už tehdy. Když konečně sebral odvahu a svěřil se Nině, že se zamiloval do Bruce, obořila se na něj: „To nemůžeš prostě předstírat, že jsi normální?“

Byla jsem moc malá na to, abych pochopila, proč táta odchází. Postupně jsme se to dovítily samy nebo nám to prozradily dobré duše ve škole. „Kadeřník Phillip... gay... jejich táta je gay,“ slýchaly jsme šeptat děti po chodbách. Nepamatuju si, že by ženy z naší rodiny kdy probíraly, že je táta homosexuál. Bavily jsme se jen o životech druhých.

O víkendech jsme navštěvovaly tátu s Brucem v jejich novém domě na konci půl míle dlouhé stezky u pláže v Connecticutu. Lau-

ren, nejstarší z nás děvčat, měla pocit, že nás zradil. O dva roky později ukončila střední školu a odjela studovat do Anglie. Lisa, Lesley a já jsme se shlukly k sobě. Následujících patnáct let se otec jaksi vytratil z našeho každodenního života, první milníky na své cestě jsem absolvovala bez něj.

Prázdnou po něm vyplnila máma. Mezi prací v salonu si dělala čas a chodila na všechny moje středoškolské zápasy v softballu, zahrnovala mě obdivem, když jsem přinesla dobrou známku, radila mi s první láskou. Byla houževnatá jako buldok – tu vlastnost zdělila po své mámě Nonnii, která sama vychovala pět dětí – a snažila se zůstat silná a vůči tátovi vstřícná. Pořád nám opakovala svou mantru: „Dělej to, z čeho jsi šťastná, a budeš v životě úspěšná“, jako by chtěla rozpustit mé nepřátelství vůči otci, jako by se nic nezměnilo. Snad to bylo máminým postojem k jejich rozchodu, nebo tím, že jsem celý život vídala trápení vyděděnců, ale smířila jsem se s tím, že táta našel štěstí, po kterém toužil. Utěšovalo mě i to, že neopustil mámu kvůli jiné ženě, ale kvůli muži.

Víkendové večírky skončily. Otec zůstal ve firmě coby morální a finanční podpora ještě roky potom, co odešel s Brucem, ale napětí z toho společného závazku bylo těžké pro všechny. Šest roků po odchodu si s Brucem otevřel nový salon a přetáhl za sebou většinu kadeřnic a klientů. Máma se snažila zachovat podnik v chodu. Nikdy pořádně neuměla vycházet s penězi a bez otce už nemohla dál vést náš nákladný životní styl. První obětí byl dvoumístný mercedes. Nebyla schopna platit účty za dům a za auta, skoro každý měsíc nám vypnuli buď elektrinu, nebo vodu, občas někdo dorazil a uprostřed noci si odvezl auto. Na základce jsem po rozednění často vyhlížela z okna, jestli ještě stojí na cestě před domem.

Přestěhovaly jsme se z domu plného vzpomínek na North Ridge Road do menšího domu o pár mil dál. Nebyl tam bazén ani velký

zadní dvorek. Starší sestry odešly začít vlastní život a já s mámou jsme zůstaly samy.

Zhruba tou dobou, to mi bylo třináct, jsem při jedné ze vzácných návštěv v tátově domě dostala svůj první fotoaparát. Byl to Nikon FG,² který dostal od nějakého klienta. Přišla jsem k němu jako slepý k houslím: uviděla jsem ho, zeptala jsem se na něj a táta mi ho jen tak věnoval. Fascinovala mě věda, jak světlo a závěrka dovedou zmrazit okamžik v čase. Základy jsem si nastudovala ze starého manuálu „jak fotografovat černobíle“ se snímkem Yosemitekého národního parku od Anselu Adamse na obálce. Se svitky černobílého filmu a bez stativu jsem sedávala na střeše a dlouhými expozicemi se pokoušela zachytit měsíc. Styděla jsem se mířit objektivem na lidi, a tak jsem fotila květiny, hřbitovy, pustou krajinu.

Jednou mě mámina kamarádka, profesionální fotografa, pozvala do své temné komory a naučila mě vyvolávat filmy a dělat fotky. S úžasem jsem sledovala, jak se na papíru objevují zátiší s tulipány a náhrobky, připadalo mi to jako kouzlo.

Fotila jsem jako posedlá a pokračovala v tom i na Univerzitě Wisconsin-Madison, kde jsem studovala mezinárodní vztahy. Pořád mě ještě ani nenapadlo, že si udělám z focení kariéru. Považovala jsem fotografy za nespolehlivá, rozmazlená stvoření bez ambicí a někým takovým jsem být nechtěla.

Pak jsem strávila rok v zahraničí, studovala jsem ekonomiku a politické vědy na univerzitě v Bologni. Osvobozená od akademických a společenských pout Wisconsinu jsem se pustila do pouliční fotografie, mezi přednáškami jsem svým věrným nikonem fotila bo-
loňské sloupy a zákoutí. O prázdninách jsem se s novou partou, jaká

² Jednooká zrcadlovka na pětaticetimilimetrový film s výměnnými objektivy, vyráběná v Japonsku v letech 1982 až 1986. Poznámka redaktora.

se dá dohromady při každém studiu v zahraničí, vydala na cestu po Evropě, fotografovala rudé odstíny Prahy, nudistické termální lázně v Budapešti, španělské pobřeží a přecpané sicilské ulice. Nasávala jsem architekturu a umění, o nichž jsem celý život četla, chodila do muzeí a na výstavy fotografií. Zhlédla jsem retrospektivu Roberta Mapplethorpea³ od počátků jeho fotografování až do smrti, proseděla tam celé hodiny a studovala jeho kompozici a využití světla. Inspirovalo mě to k dalšímu focení.

Čím víc jsem cestovala, tím víc jsem toužila po cestovatelském životě. Mohla jsem ráno vstát a vydat se prakticky kamkoli, evropské země byly dostupné vlakem, omezovaly mě jediné vlastní zábrany nebo strach. Pro mě, Američanku, která vyrostla na izolovaném kontinentě, to byl neznámý luxus. Představovala jsem si život v zahraničí coby diplomatka nebo třeba tlumočnice.

Ale jednoho dne, když jsem zas s hraničkou fotek odcházela z temné komory, oslovil mě jakýsi Ital a chtěl se na ně podívat. Pár minut si je probíral a pak mi nabídl, že z nich udělá sérii pohlednic. Nadchlo mě to tak, že jsem mu je odevzdala rovnou, bez jakékoli smlouvy. Prodávaly se pak v Rimini, italském letovisku poblíž Bologni a já za ně samozřejmě neviděla ani cent. Tehdy poprvé jsem si uvědomila, že se fotografie dají vydávat a že je můžou vidět stovky lidí, možná i víc.

Po promoci jsem se na léto přesunula do New Yorku a po večerech obsluhovala v Poppoliniho restauraci v Greenwich Village. Za dne jsem se zaučovala jako asistentka módního fotografa, který fotil pro katalogy. Nesnášela jsem to, zdálo se mi to moc přímočaré. A tak, jakmile jsem si v té restauraci vydělala čtyři tisíce dolarů, přestěhovala jsem se do Buenos Aires, abych se naučila španělsky a mohla

³ Americký portrétní fotograf (1946 až 1989). Poznámka redaktora.

cestovat po Jižní Americe, stejně jako jsem cestovala po Evropě. Díky focení jsem měla při těch cestách další cíl.

Pronajala jsem si pokoj od arogantního mladého Argentince, který se celé dny zhlížel v zrcadle, chystal se na večírky nebo vyspával kocovinu. Abych se uživila, učila jsem angličtinu u Andersen Consulting za osmnáct dolarů na hodinu. Měla jsem tak volná odpoledne, kdy jsem se mohla toulat uličkami města, fotit tanečníky tanga v úzkých uličkách nebo stařečky v zakouřených kavárnách. Často jsem skončila na Plaza de Mayo, kudy každý čtvrtek pochodovaly Las Madres de Paza de Mayo, argentinské matky, na protest proti mizení svých dětí za „špinavé války“, tedy v období vojenské diktatury v sedmdesátých letech dvacátého století.

Když jsem se pustila do fotografování matek, ještě jsem netušila, jaké složky tvoří silnou fotografii. Nikdo mě nic nenaučil o kompozici ani o práci se světlem. Věděla jsem, že mě oslovují výrazy těch žen, ale netušila jsem pořádně, jak zachytit scénu před sebou. Každý čtvrtek jsem se vracela na náměstí, nespokojená s tím, co jsem pořídila před týdnem. Zdálo se mi, že jsem od matek moc daleko, a tak jsem se odvážila trochu přiblížit, jak obcházely náměstí. Pokoušela jsem se do hledáčku záramovat jejich bolest a nevyřešený smutek. Někdy jim tváře kryly tmavé stíny, protože nebyly ve správném světle, jindy jsem prostě moc váhala a styděla se přiblížit až k nim. Někdy mi ušel dokonalý okamžik, protože jsem nevěřila vlastnímu instinktu. Byla jsem neškolená, ale začala jsem se učit na vlastní pěst, studovala jsem fotografii v knihách a novinách, zjišťovala, že silná scéna dovede udělat ze starého, vyčpělého příběhu zase nový. Vracela jsem se a zkoušela to znova a znova.

Měsíc poté, co jsem dorazila do Argentiny, za mnou do Buenos Aires přijel můj o deset let starší přítel Miguel. Pronajali jsme si spolu pokoj za pět set dolarů na měsíc a za to málo peněz jsme dostali málo muziky. Koupelna byla na druhé straně betonového dvorku. Když

v zimě kropil město studený déšť, museli jsme vybíhat z hnízdečka naší ložnice do ostrého večerního vzduchu, z vlhkých schodů a za roh na malý záchod. Skoro jsem kvůli tomu přestala přes den pít vodu.

Každých pár týdnů jsem vyrážela na cesty po Latinské Americe a fotila. Putovala jsem od pobřežních vesniček v Uruguayi k domkům Pabla Nerudy podél chilského pobřeží a k Machu Picchu v Peru. Fotila jsem sopky, hory, jezera, úrodná zelená pole, města táhnoucí se po svazích, řemeslné trhy, rybí trhy, podnikala jsem dlouhé cesty autobusem kolem serpentín s kříži označujícími, kde se jiná vozidla zřítily dolů, pátrala jsem po magickém světle za svítání a za soumraku. Můj cíl byl jednoduchý: cestovat a fotit všechno, co můžu, s tím málem, co mám.

Miguel před nedávnem získal magisterský titul z žurnalistiky. Oba jsme byli zvědaví a hluboce nám záleželo na tom, co se děje ve světě, to nás k sobě poutalo. Miguel, sám silně uzavřený člověk, ve mně poznal extroverta, který se rád setkává s lidmi a vyptává se jich. Navrhl mi, abych se vypravila do místního anglicky vydávaného deníku, *Buenos Aires Herald*, a zjistila, jestli by neměli zájem o fotografování na volné noze. S novinovou fotografií jsem neměla žádné zkušenosti, ale věřila jsem, že mi to místo nabídnou díky mému odhodlání. Přijali mě dva redaktori v oddělení fotografie, muži středního věku, kteří celý den kouřili cigarety a vytahovali fotky ze servisu agentury AP. Řekli mi, ať se vrátím, až se naučím jazyk. Myslela jsem si, že už mluvím plynně, a tak jsem odešla, vypilovala si španělštinu a za pár týdnů to zkusila znova.

Otrávení mou neodbytností mi nakonec dali jakýsi úkol, který si jistě vymysleli jenom proto, aby se mě zbavili. Napsali mi adresu nějakého místa mimo Buenos Aires, měla jsem se tam vypravit, pořídit fotky, vrátit se a ukázat jim je. Žádné z nich nikdy nevyšly.

Jednou mi oznámili, že večer u Casa Rosada, prezidentova domu na hlavním náměstí, natáčí Madonna film *Evita*. Věděla jsem to, pře-

četla jsem si v novinách, že bydlí v hotelovém apartmá za dva a půl tisíce dolarů za noc a zařídila si v pokoji vlastní tělocvičnu. Myslela jsem na její soukromou tělocvičnu celé dopoledne, když jsem šla běhat v ošlapaných botách a vyhýbala se psím hromádkám.

Ti redaktoři mi dali návrh: jestli se mi povede vetřít se na natáčení *Evity* a přinést fotku Madonny, dají mi práci.

Večer jsem žebrale u ochranky ohrazeného areálu u Casa Rosada, jestli by mě nepustila dovnitř. Vysvětlovala jsem, že na tom závisí celá má kariéra a budoucnost fotoreportérky. „Jednoho dne budu slavná,“ ujišťovala jsem je, „ale musíte mě pustit dovnitř.“

Musela jsem vypadat opravdu žalostně, protože se hlídač usmál a pootevřel branku, abych proklouzla dovnitř. Došla jsem ke tribuně pro tisk, stojící asi tak tři sta metrů od balkonu, kde se měla objevit Madonna, a vyšla po schodech nahoru. Zvedla jsem si k očím svůj mrňavý Nikon FG se základním padesátimilimetrovým objektivem, který mi před lety daroval otec, a nakoukla do hledáčku. Místo balkonu jsem viděla mikroskopickou tečku v dálce.

Svěsila jsem foťák a jen jsem tam stála a upírala oči k balkonu, přesvědčená, že má kariéra skončila, ještě než začala. A pak jsem ucítila, jak mi někdo zaklepal na rameno.

„Hej, holka. Půjč mi to své tělo.“

Netušila jsem, o čem ten cizinec mluví, a tupě jsem na něj hleděla. „Sundej objektiv,“ řekl, „a podej mi ten svůj foťák.“

Udělala jsem, co mi řekl. Připojil k mému trpaslíčkovi těžký objektiv s ohniskovou vzdáleností pět set milimetrů – ani jsem nevěděla, že se všechna těla Nikonu dají kombinovat se všemi objektivy – a vyzval mě: „Fajn, a teď se podívej.“

Vyjekla jsem. V hledáčku se mi přímo před očima zjevila velická Madonna. Všichni na tribuně se na mě podívali a protočili panenky.

Moje fotka Madonny v Casa Rosada vyšla na přední straně *Heraldu* a já konečně dostala práci, platili mi deset dolarů za fotku.

V době, kdy jsem fotila pro tyhle noviny, jsem se byla podívat na výstavu prací Sebastiãa Salgada. Obrovské obrazy ožebračovaných dělníků z celého světa, kteří dřou za mučivých podmínek. Ty fotky pro mě byly hádankou: jak se mu povedlo zachytit důstojnost těch lidí?

Dokud jsem neviděla Salgadovu výstavu, nebyla jsem si jistá, jestli chci fotit pouliční fotografie, zpravodajské fotografie, či zda ze mě vůbec bude fotografa. Ale sotva jsem vešla na výstavu, strhly mě jeho snímky svou vášní, detaily, stavbou natolik, že jsem se rozhodla věnovat se obrazové žurnalistice a dokumentární fotografii. To, co jsem do té chvíle vnímala jako prostý způsob zachycení hezkých scén, se stalo něčím docela jiným: způsobem, jak vypovědět příběh. Spojením cestování a cizích kultur a zvědavosti a fotografie. To je fotožurnalistika.

Až do té výstavy jsem si pořádně neuvědomovala, co to je a co by to mohlo být. Nebrala jsem fotografii jako umění a *k tomu* jako obor žurnalistiky. Netušila jsem, že se koníček může stát celým mým životem. Tehdy jsem poznala, že chci vyprávět příběhy prostřednictvím snímků, vystihovat lidskost stejně jako Salgado, vyvolávat cit vůči objektům, který jsem ve chvíli focení vnímala. Pochybovala jsem, že se mi kdy povede zachytit takovou bolest a krásu v jediném snímku, ale nadchlo mě to. Procházela jsem výstavou se slzami v očích.

Nikdy jsem nepoznala tu typickou nejistotu, jaká lidi přepadá po dvacítce. Měla jsem štěstí, objevila jsem něco, co mě dělalo šťastnou a ctižádostivou ve věku, kdy jsem neuznávala strach ani neúspěch, kdy jsem vlastně neměla co ztratit. A jakmile jsem začala pracovat pro *Herald*, dal mi Miguel zřejmě nejlepší radu, jakou jsem za svou kariéru dostala.

„Zůstaň v Latinské Americe, uč se fotografovat a všechny profesní chyby nadělej v Argentině,“ řekl. „Protože když uděláš jedinou chybu v New Yorku, druhou šanci ti tam nikdo nedá.“

* * *

Roku 1996 jsme se konečně vrátili do Států a já byla připravena. Roznesla jsem ukázky svých průměrných prací z listu *Buenos Aires Herald* do redakcí *New York Postu*, *New York Daily News* a do agentury Associated Press. Nakráčela jsem do kanceláří obrazových redaktorů s bezdůvodnou jistotou, že mě přijmou, přehorlivá dvaadvacetiletá holka, oblečená v moderních džínsech, nažehlené propínací košili a v černých botách na platformě. (Měřím sto dvaapadesát čísel a nízké boty jsem nesnášela.) Noviny mě zařadily do seznamu spolupracovníků, ze kterého vybíraly, jakmile potřebovaly pokrýt nějaké téma. Žádný fotograf z toho seznamu by nikdy zakázku neodmítl, i kdyby to znamenalo zrušit romantickou večeři, vstát v pět ráno, přešlapovat venku na mraze před soudní budovou a čekat, až přivedou zatčeného, nebo shánět obligátní záběry dítěte hrajícího si v horkém letním dni u prosakujícího hydrantu. Ze začátku to byly příšerné úkoly, ale já je přijímala, a s radostí.

Agentura AP mi dala stálou práci prakticky okamžitě. Během let jsem pro ni fotila protestní akce, tiskové konference, jednání na radnici, nehody. Zachytila jsem Moniku Lewinskou na jednom z jejích prvních veřejných vystoupení v pořadu *Today*. Fotografovala jsem lidi sledující obří obrazovky na Times Square, když Dow Jonesův index vývoje na akciovém trhu vyletěl nad hodnotu deset tisíc. Fotila jsem slavnostní průvod baseballového týmu Yankees, což byla skoro každoroční událost, protože Yankeeové vyhrávali Světovou sérii málem každý rok. Nikdy jsem se nevrátila s prázdnýma rukama nebo

bez působivé fotky. Zpravodajské agentury jako AP nebo Reuters dodávaly články a fotografie novinám, časopisům a televizi. Měly fotografie na volné noze v každé zemi po světě a výmluvy se nepřijímaly.

Mým patronem byl kmenový fotograf agentury jménem Beбето, který o víkendech pracoval jako editor. Celé tři roky mi volal skoro každou sobotu ráno. „Připravená?“ ptal se se svým lehkým jamajským přízvukem. Beбето byl na púlce cesty mezi čtyřicítkou a padesátkou, mohutný chlap. Uměl se pekelně soustředit, ale někdy se přestal hlídat a vybublal z něj smích jako dunění bubnu. Hned zpočátku se rozhodl, že si mě vezme pod křídlo a bude mě školit. Jakmile jsem dorazila do pátého patra kanceláří AP s pouzdry s filmy v ruce, pustil se do těch svitků negativů s lupou a procházel se mnou každý snímek, políčko po políčku, spousty ruliček po šestatřiceti snímcích. Jasně pojmenovával to, co jsem se já pokoušela pochopit intuitivně. Učil mě, jak pracovat se světlem. Učil mě, jakou sílu má slunce v nízkém úhlu na nebi hned po svítání nebo před soumrakem, když vysílá na svět kouzelné zlaté světlo s dlouhými roztančenými stíny. Mluvil o tom, jak dopadá sluneční paprsek na roh ulice mezi budovami. Poradil mi, jak v místnosti hned zkontrolovat světlo přicházející oknem nebo z lehce pootevřených dveří. Učil mě kompozici. Ukázal mi, jak zaplnit rámec hledáčku objektem a důležitými souvisejícími informacemi, které snímek ukotví v místě.

A především mě učil umění trpělivosti. Fotoaparáty vyvolávají napětí, lidé si uvědomují jejich moc a bývají před objektivem rozpačití a ztuhlí. Beбето mi vysvětloval, že nesmím pospíchat, dát si načas a zpočátku nefotit, aby si lidé zvykli na mě i na přístroj. Pořídit dokonalý snímek je skoro nemožné a pořídit dobrý je hodně těžké. Někdy máte dobré světlo, ale objekt nezapadá do správné kompozice. Někdy je světlo dokonalé, ale objekt se cítí nesvůj a je to vidět. Dozvídala jsem se, jak těžké je skloubit všechny prvky dohromady.

Při práci jsem své schopnosti naladila na scénu před sebou. Všechno ostatní na světě, v mém životě, v hlavě, šlo stranou. Beбето mě naučil postávat na rohu ulice nebo v místnosti třeba hodinu – nebo dvě či tři – a čekat na ten velký moment, na úžasnou kombinaci objektu, světla a kompozice. A ještě na něco: na tu nevysvětlitelnou magii, díky níž se snímek zabodne přímo do srdce.

Zatímco Beбето hodnotil mou práci, já se učila. Prohlížel negativy, záběr po záběru, a rudou voskovkou čmáral obří křížky na políčka, která byla podle něj podprůměrná. Snažila jsem se dostat jeho požadavkům.

Sedm dní v týdnu jsem běhala po New Yorku s pagerem a mobilním telefonem a čekala, až mi z oddělení zavolají s nějakým úkolem. K tomu jsem pro firmu Craig Tailor, která šila luxusní košile, vyřizovala pochůzky a plnila obálky. Když byl dobrý týden, měla jsem v bance sotva pětasedmdesát dolarů, uškrnutých na nájem, a zuby nehty se snažila zaplatit účty za telefon a pager – dvě klíčové pomůcky hned po fotoaparátech. Fotografování si žádalo tisíce dolarů počátečních investic do pořádného vybavení: dva profesionální přístroje, tehdy v předdigitální době po patnácti stech dolarů, profesionální objektiv o světelnosti 2,8, který stál od tří set do dvou a půl tisíce dolarů, teleobjektiv bratru za dva tisíce dolarů, blesk za dvě stě a brašnu značky Domke za sto dolarů. Celkem jsem potřebovala nějakých deset tisíc dolarů. Celé dny jsem obcházela obchody B&H a Adorama a snila o výbavě, kterou si pořídím, až budu mít za co.

Někdy kolem mých pětadvacátých narozenin se vdala poslední z mých tří sester a já dostala nápad. Otec a Bruce dali každé z nich patnáct tisíc dolarů na svatební výdaje. Já se po návratu do New Yorku s Miguelem rozešla a věděla jsem, že se do třicítky nevdam. Vlastně jsem si byla jistá, že nikdy nebudu nic milovat tolik jako fo-

tografování. A tak jsem otci a Bruceovi navrhla: „Když mi ty svatební peníze dáte předem, použiju je jako investici do kariéry, jednoho dne si vydělám dost peněz a svatbu si zaplatím sama.“ Souhlasili. Pořádila jsem si nové fotoaparáty a objektivy a zbytek peněz uložila do banky.

* * *

Po necelém roce v New Yorku se mi zoufale chtělo zas cestovat a znovu jsem se poohlížela po Latinské Americe. Jedna země mě přitahovala nejvíc, snad proto, že byla nedostupná: Kuba. V roce 1997 platilo na tuto komunistickou zemi embargo a Američanů tam jezdilo málo. Dělat zahraničního zpravodaje na Kubě bylo také riziko, vláda sledovala cizince, kteří by mohli publikovat negativní zprávy o pokulhávajícím komunistickém systému. Nevěděla jsem o nikom, kdo tam byl, ostatně tehdy jsem neznala žádného zahraničního korespondenta a jen pár dalších novinářů. Zato zvědavosti a troufalosti mládí jsem měla dost. Fascinoval mě stabilní růst kapitalismu v tak neochvějně komunistické zemi.

Do Havany jsem dorazila v květnu. Cestou miniautobusem z letiště do města jsem shlížela na svoje rozechvělé ruce svírající lístek s vybledlými modrými linkami a adresou a uvědomovala si, jak jsem sama. Svou zanedbanou argentinskou španělštinou jsem přečetla adresu řidiči a okamžitě jsem se k němu upnula, nejradši bych strávila zbytek cesty ve voze.

Za oknem bylo vidět, jak je Havana sešlá. Některým budovám se loupala fasáda, jiné nebyly nic než hromady odhaleného hnijícího dřeva. Střechám chyběly tašky, prádlo viselo venku na dešti, chlapci nonšalantně projížděli na kolech třiceticentimetrovými kalužemi.

Vystoupila jsem a dvě ženy a muž na zastávce se na mě dívali, jako bych nesla transparent s nápisem AMERICKÝ KAPITALISMUS.

Byla jsem od pohledu cizinec. Měla jsem moc nové a kvalitní boty na to, abych byla Kubánka. I má sponka do vlasů by tu stála měsíční plat.

V cestovním průvodci jsem si vyhledala agenturu, která zařizovala ubytování v rodinách, a ta mě nasměrovala k ženě jménem Leo. Noc v malém pokojíku u ní stála dvaadvacet dolarů. Uvítala mě, jako bych byla stará přítelkyně. Na stolku mi nechala dva kousíčky mýdla, sebrané z nějakého amerického hotelu v polovině sedmdesátých let, a vedle nich čokoládky, zřejmě stejného původu.

Na prosklené terase s výhledem z devátého patra čekala tři houpací křesla a Leo se svou matkou Graciélou se tam usadily a nabídly mi místo. Pustily jsme se do hovoru, zpočátku odpovídaly jedním slovem a zvykaly si navzájem na svůj přízvuk. Kolébaly jsme se v křeslech a Leo s Graciélou mi za pár hodin potvrdily všechno, co jsem si předem načetla o situaci na Kubě – selhávání komunismu, bídu, těžkosti, fronty na jídlo, boj o základní vymoženosti, nerovnost mezi těmi, kdo platili dolary, a těmi s pesetami. Náš rozhovor se protáhl od časného večera až do noci, lebedily jsme si v křeslech a okny vál dovnitř kubánský větřík. Čekala jsem, že země bude takhle hrozivý, děsivý žalář, ale lidé v něm mi připadali velice vřelí, velice upřímní, stejně jako kdekoli jinde.

Několik dní po příjezdu jsem konečně zašla do Publicitur, organizace, která zastupovala kubánské Mezinárodní tiskové středisko a zajišťovala ochranu zahraničním novinářům. Ta ochrana byli vládou jmenovaní průvodci, kteří je doprovázeli, sepisovali zprávy, zaznamenávali každou osobu, s níž reportér mluvil, a každé místo, které navštívil, a tyto informace předávali vládě. Představila jsem se sekretářce u recepcce. Poznali ve mně „tu americkou novinářku“, čekali mě. Sekretářka mě odvedla do místnosti za dvěma mladými ženami, honosícími se učebnicovou angličtinou a znalostmi o světě z druhé ruky. Vedení Publicitur, dohlízející na průvodce, bylo ochotno odpo-

vědět mi na seznam otázek, které jsem si připravila o Kubě a jejích mechanismech, a zařídit mi focení na vybraných místech. Instinktivně jsem tušila, že informace, které mě zajímají, od nich nedostanu. Slibovali, že mi zařídí focení ve vládních budovách a v nemocnicích, ale já věděla, že v zemi jako Kuba se toho nedočkám. Byla to má první zkušenost se státem, který přiděloval novinářům vládní doprovod a bezostyšně omezoval můj pohyb.

Všichni, kdo pracovali v Publicitur a v Mezinárodním tiskovém středisku, mi toužili předvést kubánské turistické atrakce – pláž Varadero, kabaret Tropicana, nedávno renovovanou oblast Staré Havany – a stejně dychtivě mě chtěli udržet dál od zchátralých čtvrtí.

Bylo období dešťů a na ulicích se nedalo pořádně fotografovat. Procházela jsem město z jednoho konce na druhý, celé hodiny každý den, číhala na záběry, nasáklá vlhkem, vyčerpaná horkem a unavená neustálým pomlaskáváním mužů, překvapených, že vidí cizinku. Nachodila jsem toho tolik a strávila takovou spoustu času hledáním správného světla nebo správného úhlu pro snímek naleštěného starého amerického auta před rozpadající se budovou, že to přestalo bavit i mé průvodce a usoudili, že nemá cenu mě doprovázet. Několik dní nebylo dost vody na koupání a brzo ze mě bylo to nekonečné chození cítit. Myslela jsem, že horkem padnu. Ale jak jsem se tak sama potulovala po kubánských vesnicích s foťákem v ruce, cítila jsem se spokojená, klidná. Připadala jsem si tam jako doma.

Po měsíci na Kubě jsem se vrátila do New Yorku a hned myslela jedině na to, jak zas sednout do letadla. Nechtěla jsem přijít o chuť k cestování a objevování a vlézt do pasti pohodlného života. Ale potýkala jsem se v New Yorku s různými úkoly ještě dva roky a toulavé boty jsem na Kubu znovu vytáhla až v letech 1998 a 1999.

Roku 1999 za mnou Beбето přišel s nápadem. Rok předtím došlo k sérii vražd v komunitě transsexuálních prostitutek v New Yorku.

Agentura AP se dozvěděla, že místo aby starosta Giuliani nařídil vyšetřování zločinů, rozhodl, že tato komunita nestojí za vynakládání zdrojů města. Jeden z reportérů agentury chtěl napsat materiál na téma, že společnost považuje tyto prostitutky za postradatelné. Byla to má první dlouhodobá zakázka, má první příležitost ke skutečnému fotografickému esejí.

Nejprve jsme se s oním reportérem vypravili do Meatpacking District vytvořit si cestičky do zdánlivě nepřístupného světa transsexuálních prostitutek. Jezdili jsme s jednou místní organizací, která v nejrušnějších víkendových nocích rozdávala v této oblasti kondomy a informace o sexuálně přenosných chorobách. Fotoaparát jsem nevytáhla ani jednou. Jakmile jsme si vytvořili pár prvních kontaktů, rozhodla jsem se zkusit to na vlastní pěst a několik týdnů jsem se skoro každý čtvrteční, páteční a sobotní večer, často bez foťáků, pouštěla do města, potulovala se po Meatpacking District a snažila se získat důvěru těch žen. Byla jsem jediná bílá žena mezi Latinoameričankami, Afroasiatickami a Asiatickami a hleděly na mě skrz prsty. Nakonec mě žena jménem Kima, která šlapala po tehdy pustých ulicích v místech, kde dnes stojí elegantní restaurace Pastis, pozvala k sobě do bytu v Bronxu. „Přiď kolem půlnoci. Pobudeš tam s náma a pak se vypravíme do centra pracovat.“ Zeptala jsem se, jestli si můžu vzít foťáky. Souhlasila.

Dorazila jsem ke Kimě a přinesla čokoládové sušenky a mléko. Nevím, co mě to napadlo, nosit zrovna tohle do bytu plného transsexuálek, které žily na drogách, alkoholu a jídlech z fastfoodů, ale nechtěla jsem přijít s prázdnýma rukama a nosit pití mi nepřipadalo vhodné. (Později jsem si ten názor opravila.) Bylo tam několik žen, cpaly do sebe hormony získané na černém trhu, popíjely, tančily, líčily se a nechaly mě fotit, co jsem chtěla. Celých pět měsíců jsem trávila skoro každý víkend s Kimou, Lalou, Angel a Josií. Když jsem

si získala jejich důvěru, začaly být mé fotky intimnější, čas mi umožnil vidět to, co jsem dřív nezaznamenala. Například scénu, kdy drsný chlapík, jako vystřižený z videa rappera Snoop Dogga, něžně pročesával vlasy své transsexuální přítelkyni v tlumeném světle pouliční lampy, zatímco čekala na časné ranní klienty.

Jeden večer jsem se vypravila na první rande po několika měsících, se saxofonistou z kubánské kapely. Kolem jedné v noci mě doprovodil domů po Christopher Street na roh Západní Desáté. Koukali jsme do země, přešlapovali jsme a mluvili o ničem. Konečně sebral odvalu a políbil mě.

Zanedlouho jsem vycítila, že se k nám přiblížila nějaká skupinka. Otevřela jsem oči a uviděla, jak kolem nás tančí stíny.

„*TO JE TA HOLKA, CO FOTÍ!*“

Byla to Kima a Lala a Charisse a Angel, celá banda transek, výskaly, smály se a tlačily se ke mně a tomu hudebníkovi. „*Jupí, ty jedeš, holka!*“

Můj partner byl zmatený. „Čím jsi to říkala, že se živíš?“

„Jsem fotografa.“

„A tohle jsou tvoje kámošky?“

„Jo, myslím, že jo.“

A bylo po líbání.

* * *

Na začátku roku 2000 jsem dostala pozvání odjet s jedním rodinným přítelem do Indie. Byl to vysokoškolský učitel a bral své studenty podnikání na průzkum v terénu, který neměl vlastně nic společného s žádným tématem, které by mě lákalo, ale já v tom vycítila příležitost opustit New York nadobro. Dotázala jsem se Associated Press, jestli si myslí, že bych v jižní Asii mohla dostat práci, a dostala jsem povzbudivou odpověď. Zatím jsem netušila, jestli tam

vážně zůstanu. Ale v té době jsem nemyslela tak daleko dopředu, nelámala jsem si hlavu zdánlivě významnými rozhodnutími. Prostě jsem uviděla otevřené dveře a prošla jimi. Tak to bylo i s mým přesídlením do Indie. Ukázalo se, že to bylo naposled, kdy jsem žila ve Spojených státech.

2. KAPITOLA

KOLIK MÁTE DĚTÍ?

První noc v Novém Dillí jsem strávila u dvou zahraničních korespondentů, Marion, reportérky listu *Boston Globe*, a jejího přítele Johna, kmenového fotografa Associated Press. Dorazila jsem pozdě večer a hned jsem poznala, že jsou zvyklí na neustálý proud hostů. John mi otevřel rozespalý, s klidem mě zavedl do pokoje a vrátil se do postele. Ležela jsem a hleděla do tmy, najednou přemožená samotou.

Ale ráno nad kávou, kterou přede mě Marion ledabyle postavila na pult, jsem uviděla svůj vysněný život přímo tam v její kuchyni. „Celé roky makáme bez přestávky,“ poznamenala Marion rozvážně. Byla upravená a atraktivní a neměla čas na hlouposti. „Od zkoušek jader-
ných zbraní v Indii a Pákistánu po únos letadla Indian Airlines do Kašmíru... jsme vyčerpaní.“ Sledovala jsem její vážný a soustředěný výraz a žaludek se mi sevřel obdivem a dychtivostí. Marion a John byli zhruba mého věku, pocházeli ze Spojených států a zpravodajsky pokrývali hlavní mezinárodní události, tvrdě dřeli a budovali si kariéru, přitom si udržovali v zahraničí příjemný domov. Místo abych si lámala hlavu, jestli jsem s přestěhováním do Indie neudělala chybu, zdálo se mi najednou, že jsem život v New Yorku promarnila.

Všechno, co dělalo z Indie nejsyrovější místo na světě, znamenalo, že je ideální k focení. Ulice hučely neustálým pohybem, chaosem, na veřejnosti se odvíjely všechny stránky lidského žití. Mohutná propast

mezi těmi nejbohatšími a nejchudšími v Indii vedla k neuvěřitelným protikladům pouličního života. V Indii je nepřístupno jen málo objektů nebo scén, celá země je fotografovým ideálním studiem. Ranní a večerní světlo předvádělo duhu zářivých sytých barev, sledovala jsem ženy zahalené ve fuchsiových a žlutých a modrých odstínech, jak mízely v prašných davech. Deset dní jsem strávila u řeky Ganga ve Várnasí, fotografovala hinduistickou pobožnost od doby před svítáním až dlouho po západu slunce. Osm dní jsem byla v Kalkatě, zachycovala muže koupající se na ulici a umouněné děti žebrající o jídlo. Když toho na mě bylo moc, schovala jsem se v hledáčku, jakoby mimo vlastní tělo. Obrazy byly všude, až mě z toho bolely oči, ale za vyhlídku nádherných negativů bych přečkala cokoli. Za filmy jsem utratila majlant.

Našla jsem si pokoj v tmavém, lehce depresivním bytě u dobráckého třicátníka jménem Ed Lane. Byl to šéf pobočky společnosti Dow Jones a miloval bourbon. Agentura Associated Press mi pomohla získat průkaz novináře a indické pobytové vízum. Ed mě vzal do sešlého Klubu zahraničních dopisovatelů, kde se každý týden scházeli novináři ze světa a klábosili o životě vystěhovalců jako v nějakém Hemingwayově románu. Byla to protřelá, ale přátelská banda, zvyklá poznávat nové lidi a zvát je k sobě domů. Poslouchala jsem jejich historky a svět se najednou zdál menší a zvládnutelnější, jako by cesty na drsná a nebezpečná místa byly jen záležitostí vědomostí a logistiky, součástí práce a života.

Když jsem nefotila, sledovala jsem bollywoodské filmy v hindštině nebo si šla s Marion zaplavat do elitního Amerického klubu, vedeného velvyslanectvím USA. Život v Indii nebyl lehký, zato byl levný. Osobní prostor tu neexistoval, ale za trochu peněz jste si koupili luxus. Jedna zakázka mi zaplatila nájem a další uklízečku.

Moji kolegové a kamarádi ze střední zatím doma zahájili rok neko-nečných zasnub a svateb, často mě zvali jako fotografkou. Životy všech

se posouvaly dopředu, zatímco já se honila za dobrým světlem a vesnickými ženami v Indii. Vysnila jsem si kočovný způsob existence, jen občas mě napadalo, jestli se neodsuzuji k osudu staré panny. Navěky sama, příležitostné romány s muži, věčně ověšená fotoaparáty.

Mohla bych dopadnout hůř.

Za pár měsíců jsem se dostala do rytmu stabilního proudu práce, spolu s Marion jsem dělala pro *Boston Globe* a *Houston Chronicle* a občas něco nafotila pro *Christian Science Monitor* a pro AP. Několikrát jsem psala do obrazové redakce *New York Times*, nabízela jsem se jako fotograf na volné noze a ani jednou mi na mail nikdo neodpověděl. Obrátila jsem se přímo na zpravodaje *Timesů* v Indii a zeptala se, jestli pro ně nemůžu něco vyfotit. Sdělili mi, že si fotí sami. Nevzdávala jsem se. Cítila jsem, že kdybych mohla pracovat pro *New York Times*, které jsem považovala za list nejvíc ovlivňující americkou zahraniční politiku a zaměstnávající nejlepší novináře na světě, dosáhnou vrcholu kariéry.

* * *

Zhruba v polovině dubna roku 2000 se Ed vrátil z reportážní cesty do Afghánistánu. Dorazil domů s patnácti afghánskými koberečky a radou: „Měla bys tam jet fotit ženy pod vládou Tálibánu.“

„Jak to myslíš?“ Upřímně řečeno, moc jsem toho o té zemi nevěděla, až na články v *Timesech*, které jsem louskala při cvičení na posilovacích strojích v New Yorku.

„Jsi žena a jistě tě zajímá focení ženských záležitostí,“ vysvětloval Ed. „Je tam teď málo novinářek, co se tím zabývají. Měla by ses tam vypravit.“

Nikdy dřív jsem nebyla v znepřátelené zemi. Afghánistán byl zničený válkou, nejprve v osmdesátých letech, kdy ho okupovali Sověti,

a pak boji jednotlivých afghánských frakcí o moc. Roku 2000 už jedna z těch skupin, Tálibán, ovládala přes devadesát procent země a slibovala, že skoncuje s násilím, zlodějinou a znásilňováním. Zavedla systém náboženského práva šaría, vyžadující přísnou poslušnost kóránu. Celou ženskou populaci přinutila nosit burky a zakázala televizi, hudbu, dokonce i pouštění draků – všechny formy zábavy. Za loupež se mužům usekávaly ruce, ženy bývaly za cizoložství ukamenovány. Ale všechno, co jsem četla, pocházelo z pohledu zvnějšku, z článků psaných obvykle lidmi ze Západu, nevyznávajících muslimskou víru. Nevnucují tihle novináři muslimské zemi své vlastní soubory zásad? Žije se afghánským ženám pod burkou a pod vládou Tálibánu vážně zle? Nebo jenom předpokládáme, že mají ubohý život, protože se tolik liší od našeho?

Nevěděla jsem, jak bych takovou cestu podnikla. Jediným vládnoucím orgánem tam byl Tálibán a skoro všechna zahraniční velvyslanectví a diplomaté se stáhli. Byla jsem neprovdaná Američanka, která by ráda fotografovala civilisty. V Afghánistánu se ženy nesměly pohybovat mimo domov bez mužského doprovodu. Fotografovat živé tvory bylo zakázáno. Podle jednoho známého hadísu řekl prorok Mohamed: „Každý, kdo pořizuje obrazy, shoří v ohni a za každý pořízený obraz se vytvoří duše a ta bude potrestána v ohni.“

Ale až na jednu krátkou chvíli, kdy jsem uvažovala, jestli budu schopna dělat svou práci, jsem se nebála. Věřila jsem, že pokud mé záměry slouží dobré věci, nic zlého se mi nestane. A Ed nebyl žádný hazardér. Jistě by mi nedoporučil cestu, při které bych mohla zahynout.

Na Edovu radu jsem okamžitě rozeslala hromadu mailů na Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky a několika místním nevládním organizacím, představila se jako fotografa na volné noze, která by ráda dokumentovala život žen pod vládou Tálibánu. Odpovědi začaly chodit skoro obratem. Vyrazily mi dech – neměla jsem žád-

nou podporu velkého média, byla jsem pro ně nikdo, a přece si dali tu práci a čas, odpověděli mi na maily a nabídli logistickou pomoc. Afghánistán pod vládou Tálibánu zpravodajsky pokrývalo jen málo novinářů a můj zájem byl vítán. Zařídila jsem si odjezd za čtrnáct dní.

Týden před odjezdem jsem zkontrolovala bankovní účet. Zbytky věna se mi ztenčily skoro na nulu a většina plateb za práci na volné noze ještě nedorazila. Nemohla jsem tu cestu kvůli penězům zrušit. Ve většině válečných zón se platební karty nepřijímají, platí tam jedině, a to svazek dolarů. A já dolary neměla. Ani rupie, když na to přišlo. Máma mi peníze půjčit nemohla a otce s Brucem jsem už o nic víc žádat nechtěla, protože se několikrát vyslovili, že si musím poradit sama. Zavolala jsem sestře Lise a jejímu muži Joeovi a ti mi bez váhání – a bez ptaní, proč cestuju do Afghánistánu a jestli to není špatný nápad – ještě ten den telegraficky poslali na účet pár tisíc dolarů.

* * *

Byl květen 2000, když jsem cestou do Afghánistánu dorazila do Pákistánu, obtížená svými nikony, panoramatickým fotoaparátem, kufříkem a čtyřmi starostmi. Pocházím z Ameriky (země, která nedávno uvalila na Afghánistán sankce za ukrývání vůdce islámských fundamentalistů Usámy bin Ládina), jsem fotografa (fotografovat jakoukoli živou bytost Tálibán přísně zakazuje), jsem osamělá žena (podle Tálibánu bych měla sedět v otcově domě nebo cestovat výhradně s *mahramem*, manželem nebo mužským příbuzným, který slouží jako strážce) a přijíždím v době extrémní cenzury Tálibánu.

Pákistán byla země nejbližší Indii s fungujícím afghánským velvyslanectvím, v němž jsem mohla zažádat o vízum. Několik kolegů z AP v Novém Dillí mi doporučilo, abych kontaktovala dopisovatelku agentury v Pákistánu, Kathy Gannonovou. Prý mi pomůže s celým proce-

sem a uvede mě do složitostí života ženy v Afghánistánu pod vládou Tálibánu. Kathy tu jako jedna z mála žurnalistů pracovala víc než deset let. Nad pitím v klubu Spojených národů v Islámábádu mi zkuseně vysvětlila, jaké je pracovat pod Tálibánem, nabídla mi ubytování v domě AP v Kábulu a zkontaktovala mě s Ámirem Šahem, místním příspěvatelem agentury. Svým nadšením trochu zmírnila moje obavy.

Druhý den ráno jsem přemýšlela, co si obléknout na návštěvu velvyslanectví Islámského emirátu Afghánistán. Na to nejzákladnější jsem se Kathy zapomněla zeptat, ale věděla jsem, že základem je umírněnost. Afghánské ženy nosí burky, západní ženy v Pákistánu ne. Rozhodla jsem se pro *salwar kameez* (tradiční pytlovité kalhoty a dlouhou košili, běžné v té oblasti) a široký splývavý šátek, označovaný buď *čádor* nebo *hidžáb*, podle toho, kterou částí muslimského světa putujete. Zvolila jsem radši velký šátek než látku, která by mi zahalila hlavu i tělo. Připravila jsem si dokumenty, pasové fotky – nafotila jsem se v objemném černém šátku – a vydala se s tím vším na velvyslanectví. Novináře všeho druhu máloco děsí víc než nesnesitelný byrokratický, často svévolný, ale bohužel nevyhnutelný proces získávání víz.

V hlavě mi zněla Edova rada: „Žádnému afghánskému muži se nedívej přímo do očí. Měj hlavu, tvář a tělo zahalené. Za žádných okolností se nesměj a nevtipkuj. A hlavně, vysedávej každý den ve vízové kanceláři a popíjej čaj s úředníkem Muhammadem. Tak si zajistiš, že tvá žádost doopravdy odejde do Kábulu a bude zpracována.“

Afghánské velvyslanectví byla prostá, nevýrazná budova v diplomatické čtvrti města a vízová kancelář pak malá nezajímavá místnost na boku s vlastním vchodem. Z budovy se dalo malým okénkem sledovat, co se děje ve vízové kanceláři. Vzduch uvnitř čpěl potem. Za stolem naproti odrbanému gauči a několika židlím dřepěl poměrně mladý muž s ducatými tvářemi, na hlavě mu seděl bílý turban, nad hrudí se mu vznášel černý plnovous lemující před-

časné zestárlou tvář – Muhammad. Do místnosti a zase ven se šinul stabilní proud pracovníků OSN a jejich afghánských řidičů, všichni to byli muži. Když jsem vešla, Muhammad s mírným překvapením zaznamenal, že jsem žena, pohledem mě nasměroval na sešlý gauč a dál se věnoval všem mužům v místnosti, ať už přišli dřív, nebo později než já.

Konečně mě povolal ke stolu. Podala jsem mu pas a uvažovala, jestli mě rovnou vyhodí, protože jsem Američanka.

„Jste vdaná?“ zeptal se jednoduchou angličtinou.

„Ano, vdaná,“ zalhala jsem. „A v New Yorku mám dva syny.“

Vzal si mé papíry a řekl mi, ať přijdu za tři týdny. Přikývla jsem a vrátila se druhý den.

Nezdálo se, že mu to vadí. Dávala jsem si pozor, abych na něj nepromluvila, pokud mě sám neosloví. První dvě z celkem devíti rán, která se z toho vyklubala, jsme seděli mlčky. Třetí den jsem se rozhodla porušit Edovo pravidlo.

„Jste ženatý, Muhammade?“

Bez zaváhání odpověděl: „Ne. Nemám ženu. Matka umřela a já nemám manželku. Nemůžu žádnou najít. Mí bratři hledají, ale trvá to dlouho.“

Jeho výraz a gesta se změnila, když mluvil o sobě. Zvedl bradu a nasměroval pohled ke mně. Bylo jasné, že se té ženské otázky bojí a je z ní smutný. Postavení afghánského muže závisí do značné míry na tom, jestli má syny.

„Jistě se pro vás nějaká žena najde,“ ujišťovala jsem ho.

„Je to těžké...“, vysvětloval a najednou působil zranitelně. „V Afghánistánu se neseznámíte bez pomoci matky nebo sester. Muži a ženy se na veřejnosti nestýkají. Potřebuju, aby mi ženu našla rodina.“

V tu chvíli vešel do místnosti další pracovník velvyslanectví a Muhammad zmlkl. Sklopila jsem pohled k zemi a odešla.

Následující den ráno se Muhammad usmál, když jsem vešla.

„Vaše žádost o vízum odešla do Kábulu.“ Poprvé na mě promluvil před jiným členem Tálibánu. „Ten *hidžáb* si tu můžete sundat. Nemusíte ho nosit, nejste muslimka.“

Začínala jsem chápat respekt, jaký projevují Muhammadovi a jeho kolegům, když přicházím na velvyslanectví náležitě zahalená (což všeobecně znamená mít zakrytou hlavu a nosit nenápadné a nic neukazující oděvy). Představa, že bych předvedla vlasy a tvář dvěma cizím mužům, mi nedělala dobře. Navíc jsem se bála, že Muhammadova poznámka může být urážlivá žádost od úředníků Tálibánu, kteří chtějí využít přístupnosti americké ženy.

„Ne, děkuji vám. Nechám si ho.“

* * *

Ten víkend jsem jela do pákistánského Pěšávaru fotit afghánské uprchlické tábory, vybudované pro tisíce Afghánců, kteří utekli během válek. Když jsem se v pondělí vrátila na velvyslanectví, Muhammad se choval zvláštěně uvolněně, usmíval se a působil, že s radostí čekal na mou návštěvu. Dali jsme si spolu čaj.

„Z Kábulu zatím ohledně vašeho víza nepřišlo nic.“ Měl práci a kolem byla spousta úředníků, a tak jsem počkala, až jsme se zase ocitli sami. „Jak jste se měla o víkendu?“ zeptal se.

„Navštívila jsem afghánské uprchlické tábory v Pěšávaru.“ Nic víc jsem k tomu neřekla, nevěděla jsem, jestli ho to třeba nepohorší.

„Kde jste bydlela? V hotelu? A kde bydlíte v Islámáinábu?“

Odpovím na otázky, kde spím, jsem se vyhnula stydlivým úsměvem. Nepřipadalo mi správné prozrazovat takovou informaci mladému tálibánci.